

Yhdeksäsluokkalaisten keinot lukutaidon kehittämiseksi

Nuorten lukutaito on ollut viime vuosina usein esillä mediassa. Keskustelussa on noussut esiin erityisesti huoli lukutaidon heikkenemisestä ja lukemisharrastuksen hiipumisesta. Aihetta ovat käsitelleet lähes pelkästään aikuiset, kuten opettajat, tutkijat ja muut asiantuntijat, mutta nuorten oma ääni on jäänyt taka-alalle ja kuulunut keskustelussa lähinnä aikuisten välittämänä. Tässä artikkelissa rajaamme tarkastelumme nuorten näkemyksiin siitä, millaisilla keinoilla erityisesti lukutaidon kehittymistä voitaisiin edistää äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa.

Julkaistu: 25. maaliskuuta 2020 | Kirjoittanut: Minna Säaskilahti, Maija Saviniemi ja Elina Palola

Tuoreimmat Pisa-tulokset osoittavat, että suomalaisnuorten kiinnostus lukemiseen on heikentynyt. Yhä useampi 15-vuotias kertoi lukevansa vain, jos on pakko, ja pitää lukemista ajanhaaskauksena. Vastaavasti yhä harvempi piti lukemista mieluisana harrastuksena ja keskusteli mielellään kirjoista toisten kanssa. Lukemisharrastuksen hiipumiseen on syytä kiinnittää huomiota, sillä Pisa-tulokset osoittavat lukemiseen sitoutumisen vaikuttavan huomattavan paljon suomalaisnuorten lukutaidon tasoon. (Leino ym., 2019, 86–90.)

Kansallisessa äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arvioinnissa puolestaan on ilmennyt, että jos ei lue kirjoja, myös kielentuntemuksen ja kirjoittamisen osaaminen on heikompa (Harjunen & Rautopuro, 2015, 101).

Merkkejä lukemisharrastuksen vähenemisestä on ollut nähtävillä jo aiemmissa Pisa-tutkimuksissa, ja lukemisharrastusta on pyritty edistämään Suomessa monin tavoin 2000-luvulla. OKM on käynnistänyt 2010-luvulla hankkeita lukemisharrastuksen ja lukutaidon edistämiseksi. Vuosina 2012–2015 toteutettiin valtakunnallinen [Lukuinto](http://www.lukuinto.fi/lukuinto-ohjelma.html) (http://www.lukuinto.fi/lukuinto-ohjelma.html)-ohjelma, jonka tavoitteena oli edistää 6–16-vuotiaiden lukemisharrastusta. Vuonna 2017 OKM nimitti kansallisen Lukutaitofoorumin laatimaan suuntaviivoja lukemisharrastuksen ja lukutaidon edistämiseksi, ja sen kehittämislinjausten pohjalta

käynnistettiin valtakunnallinen [Lukuliike \(https://lukuliike.fi/\)](https://lukuliike.fi/) vuonna 2019. Lukemisharrastusta ovat edistäneet pitkään myös [Lastenkirjainstituutti \(https://lastenkirjainstituutti.fi/\)](https://lastenkirjainstituutti.fi/) (esimerkiksi Lukuklaani-hanke), [Lukukeskus \(https://lukukeskus.fi/\)](https://lukukeskus.fi/) ja kirjastot.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmassa lukemiseen innostaminen on yksi kirjallisuudenopetuksen keskeisimmistä tavoitteista. Vuosiluokilla 7–9 tavoitteina on, että oppilaan kirjallisuuden tulkinnan taidot sekä lukuharrastus syvenevät ja että häntä kannustetaan elämykselliseen ja monipuoliseen lukemiseen. (POPS, 2014.) Vastaavanlaisia tavoitteita on ollut aiemmissakin äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmissa (Kauppinen, 2010, 202–216).

Tutkimusasetelman esittely

Selvitimme syksyllä 2019 tekemässämme kyselytutkimuksessa, millaisia näkemyksiä yhdeksäsluokkalaisten nuorten luku- ja kirjoitustaidosta, luku- ja kirjoitustaidon edistämisessä käytettävistä keinoista sekä luku- ja kirjoitustaidon merkityksestä omassa tulevaisuudessa. Pyrkimyksemme on saada nuoret mukaan keskustelemaan omista luku- ja kirjoitustaidoistaan sekä niiden kehittämisestä, kun asiasta ovat julkisesti tähän saakka keskustelleet lähinnä aikuiset (ks. esim. Säskilähti & Saviniemi, 2019).

Kyselyn virikkeenä oli Raahen Seutu -lehden lyhyt pääkirjoitus (9.10.2017), joka käsittelee nuorten luku- ja kirjoitustaitoja. Vastaajia pyydettiin 1. ottamaan kantaa kirjoittajan väitteisiin ja perustelemaan oma mielipiteensä. Seuraavaksi kysyttiin, 2. millaiset yläkoululaisten luku- ja kirjoitustaidot ovat vastaajan mielestä, 3. miten yläkoululaisten luku- ja kirjoitustaitoja voitaisiin parantaa ja 4. mitä hyötyä on elämässä hyvistä luku- ja kirjoitustaidoista. Tarkastelemme tässä artikkelissa nimenomaan kolmanteen kysymykseen saamiamme vastauksia.

Keräsimme tutkimusaineiston pohjoissuomalaisen kunnan yläkoulun yhdeksäsluokkalaisilta 13.–21.11.2019. Oppilaat täyttivät oppitunnilla sähköisen kyselylomakkeen, johon saimme 75 vastausta. Vastaajien taustatiedoista kysyimme ainoastaan sukupuolen. Vastaajien joukossa on 33 poikaa ja 42 tyttöä. Vastaajia ohjeistettiin kirjoittamaan kertomalla, että kyseessä ei ole arvosteltava suoritus. Siinä ei katsota, miten hyvin oppilas osaa kirjoittaa tai ilmaista mielipiteensä ja perustella sen, vaan siinä halutaan saada jokaiselta oma rehellinen mielipide. Oppilaille tähdennettiin, että haluamme nuorten kertovan itse, mitä mieltä asiasta ovat, sen sijaan, että vain aikuiset keskustelevat tästä aiheesta.

Alustavia havaintoja ja johtopäätöksiä

Hyvin moni tutkimukseen osallistuneista oli sitä mieltä, että nuorten luku- ja kirjoitustaidot ovat ihan hyvät tai kohtalaiset, mitä perusteltiin tyypillisesti omilla taidoilla ja oman kaveripiirin tai opetusryhmän taidoilla. Nuoret huomauttivat kuitenkin, että yksilöllisiä eroja on paljon. Jonkin verran vastauksissa tuli esille myös se, että nuoret ovat huomanneet luku- ja kirjoitustaitojen heikentyneen. Syiksi luku- ja kirjoitustaidon heikkenemiseen annettiin älylaitteiden käytön lisääntyminen sekä viitattiin laajempaan keskusteluun ja kyselyn virikkeenä olevaan pääkirjoitukseen. Yleisesti nuoret pitivät tärkeänä sitä, että näitä taitoja pyritään aktiivisesti kehittämään ja ylläpitämään.

Kyselyyn osallistuneilta yhdeksäsluokkalaisilta tuli paljon ehdotuksia erilaisista keinoista nuorten luku- ja kirjoitustaitojen parantamiseksi. Yleisesti vastaajat totesivat, että taidot kehittyvät vain lukemalla ja kirjoittamalla enemmän, ja siksi nuorten pitäisi lukea enemmän kirjoja ja kirjoittaa erilaisia tekstejä. Vastauksissa korostuivat erityisesti ulkoiset motivaatiotekijät, kuten pakko ja palkitseminen, jotka nuorten mukaan kannustaisivat lukemaan ja kirjoittamaan enemmän. Ulkoisen motivaation korostuminen oppilaiden vastauksissa on kiinnostavaa, sillä lukemisharrastukseen sitoutumisessa on pidetty tärkeänä erityisesti sisäistä motivaatiota ja lukemisen omaehtoisuutta (Linnakylä & Malin, 2007, 305–306).

Vastauksissa tuli toistuvasti esille se, että koulussa pitäisi olla enemmän pakollisia kirjoja, joista olisi lukemisen jälkeen erilaisia tehtäviä, jotta voitaisiin testata, ovatko kaikki lukeneet varmasti kirjan loppuun. Tehtäväksi ehdotettiin esimerkiksi lukupäiväkirjaa, testejä, tehtävälomakkeita, esitelmiä ja esseitä. Myös luettujen tekstien analysointia ehdotettiin tehtäväksi äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla. Lukuläksyjä pidettiin tarpeellisena sekä äidinkielessä ja kirjallisuudessa että muissakin aineissa. Luetun ymmärtämisen harjoituksia ehdotettiin lisättävän.

Kirjan lukemisen jälkeen voitaisiin antaa kirjan tapahtumia koskeva lyhyt lomake, jonka oppilas täyttää todistaakseen lukeneensa kirjan. (21T)

Yläkoululaisten luku- ja kirjoitustaitoja voitaisiin parantaa laittamalla heidät lukemaan kirjoja useammin koulussa ja sen jälkeen vastaamaan kysymyksiin joihin ei voi vastata jos ei ole lukenut kirjaa. (59P)

Jollain kampanjoilla esim lukuviikko hyvä esimerkki. Raha palkinnot lukemisesta tai ihan vain koulussa pakotetaan lukemaan kotona kirjoja joista sitten kysellään vähän niin kyllä siinä tyhmäki alkaa lukemaan. (71P)

Toisaalta lukemaan innostamista koskevassa kirjallisuudessa luettuihin kirjoihin liittyviä kokeita sekä kirjoista teetettäviä tehtäviä ja kysymysmonisteita on pidetty tehottomina keinoina (Aerila & Kauppinen, 2019, 50–51). Onkin kiinnostavaa, että verrattain moni vastaaja kuitenkin piti tällaisia keinoja hyödyllisinä lukemiseen motivoimisessa ja lukutaidon kehittämisessä.

Pakon ohella suosituksi lukuinnostuksen kasvattajaksi vastauksissa nousi palkitseminen. Oppilaiden mukaan lukemis- ja kirjoittamismotivaatiota lisäisivät raha- tai muut palkinnot. Vastaajat pitivät lukemiseen ja kirjoittamiseen kannustamista tärkeänä. Erityisesti koulun ja opettajien rooli nähtiin tässä merkityksellisenä, mutta myös vanhempien toivottiin kannustavan lapsiaan lukemaan jo pienestä asti ja lukevan itsekin lapsilleen. Vanhempien mallin merkitys lukemaan innostamisessa onkin noussut esiin monissa tutkimuksissa (5 faktaa lasten ja nuorten lukemisesta).

Jollain kampanjoilla esim lukuviikko hyvä esimerkki. Raha palkinnot lukemisesta tai ihan vain koulussa pakotetaan lukemaan kotona kirjoja joista sitten kysellään vähän niin kyllä siinä tyhmäki alkaa lukemaan. (71P)

Kouluihin enemmän pakollista lukemista, tällöin saa vähän kuin huomaamatta pientä kosketusta lukumaailmaan. Lisäksi tekstin analysointi äidinkielen tunneilla, voisi myös lisätä luku- ja kirjoitustaitoja. (74T)

Enemmän lukutunteja ja vähemmän näiden kaikkien taivutusmuotojen nimien opettelua (63P)

Vanhempien pitäisi pienestä pitäen kannustaa lapsia lukemaan ja lukea heille. (21T)

Kouluun toivottiin enemmän aikaa lukemiselle, mitä perusteltiin sillä, että harva jaksaa, ehtii ja viitsii lukea kotona tai muuten omalla vapaa-ajallaan. Kouluun ehdotettiin lukemiseen liittyviä teemaviikkoja, kirjakerhoja, enemmän lukutunteja, leikkimielisiä lukukilpailuja ja jopa kokonaisia lukuviikkoja. Lukuhetkien järjestäminen oppitunneilla paitsi ruokkii lukemismotivaatiota myös tarjoaa mahdollisuuksia soveltaa yhteisöllisiä ja aktiivisia menetelmiä luetun tulkinnessa (Aerila & Kauppinen, 2019, 51).

Hyvin monet vastaajat toivat esille, että koulussa pitäisi tarjota oppilaita kiinnostavaa lukemista ja vinkata hyviä, nuorille sopivia kirjoja. Toisaalta nähtiin hyödylliseksi luetta oppilailta paksumpia kirjoja, toisaalta taas ohuempia, että ne jaksettaisiin myös lukea loppuun asti. Myös lukuharrastusta koskeva tutkimus nostaa esille nuorten kiinnostuksen kohteiden sekä taitojen huomioimisen tärkeyden kirjasuosituksissa (Linnakylä & Malin, 2007, 311). Tämän äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat todennäköisesti ottavatkin huomioon opetuksessaan, sillä opetussuunnitelma (POPS 2014) edellyttää, että kirjallisuuskasvatuksessa huomioidaan oppilaiden kiinnostuksen kohteet sekä ohjataan oppilaita valitsemaan itseään kiinnostavaa ja lukutaitoaan vastaavaa kirjallisuutta.

Kyselyyn vastanneet yhdeksäsluokkalaisten toivat esille myös joidenkin oppilaiden erityiset lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvät haasteet. Näille oppilaille ehdotettiin avuksi äänikirjaa, jota voisi kuunnella samalla, kun lukee kirjaa. Heikoimmille oppilaille toivottiin mahdollisuutta saada opetusta pienryhmissä ja henkilökohtaista erityisopetusta. Yksi vastaaja korosti, että äidinkielellä ja kirjallisuudessakin pitäisi olla samanlainen mahdollisuus saada tukiopetusta kuin esimerkiksi englannissa.

Digitalisaation merkitys nousi esille nuorten vastauksissa. Yhdessä vastauksessa jopa todettiin, että paras tapa lukemisen ja kirjoittamisen lisäämiseen on ottaa älylaitteet oppilailta kokonaan pois. Vastauksessa ei täsmennetty, tarkoitetaanko tässä yleensä älylaitteiden (kokonaan) pois ottamista vai esimerkiksi älylaitteiden käytön kieltämistä koulussa. Pelaamisen rajoittaminen nähtiin yhtenä keinona lisätä lukemista. Oppilaat myös toivoivat, että oppimateriaali ei olisi kaikissa oppiaineissa digitaalista, digitehtäviä olisi vähemmän ja tunneilla kirjoitettaisiin enemmän käsin. Toiveet ovat sikäli kiinnostavia, että kouluissa käytetään yhä enemmän

digitaalisia oppimateriaaleja. Myös tuoreissa tutkimuksissa on tullut esille, että moni oppilas haluaisi käyttää enemmän painettuja oppikirjoja digitaalisten oppimateriaalien sijasta (Paakkari, 2020, 78).

Merkille pantavaa kaiken kaikkiaan on, että nuoret vaikuttavat olevan toiveikkaita sen suhteen, että luku- ja kirjoitustaitojen kehittymiseen voidaan vaikuttaa. Vain yksi vastaaja totesi, että taitoja ei voida parantaa mitenkään: jos joku ei jaksa tai halua lukea, niin sille ei vain voi mitään. Yhdessä vastauksessa nousi esille varsin poikkeuksellinen näkökulma. Vastaaja ihmetteli, miksi ei voitaisi mennä ”vanhalla kaavalla”, kun niin usein kuulee siitä, kuinka ennen asiat olivat paremmin. Tällä vastaaja ilmeisesti viittaa siihen, että ne, jotka ovat huolissaan nykynuorten taidoista, tuovat esille, että heidän nuoruudessaan tällaista ongelmaa ei ainakaan samassa laajuudessa ollut. Esille tuotiin myös, että ongelmasta (luku- ja kirjoitustaitojen heikkenemisestä) pitäisi jakaa enemmän tietoa ja opettajien pitäisi tarkemmin kertoa, mitä haittaa huonoista luku- ja kirjoitustaidoista on. Yhdessä vastauksessa todettiin lyhyesti vain, että opetussuunnitelmaa voisi muokata, mutta ei kerrottu, minkälaista muokkausta siihen vastaajan mielestä pitäisi tehdä.

Vastaajien ehdottamissa keinoissa korostui kiinnostavalla tavalla se, että motivoija on usein joku muu kuin nuori itse eivätkä nuoret nostaneet esiin vertaisryhmän merkitystä lukemiseen innostamisessa. Lisäksi yksikään vastaaja ei maininnut kirjaston roolia lukemaan innostamisessa. Tämä viittaa siihen, että edelleen on syytä etsiä keinoja vahvistaa kirjaston merkitystä nuorten elämässä sekä vertaisryhmän tärkeyttä lukuvinkkien tarjoamisessa. Tässä tehtävässä avainasemassa ovat todennäköisesti kodit, mutta opetussuunnitelmakin edellyttää, että oppilaita “[k]annustetaan aktiiviseen ja monipuoliseen kirjaston tarjonnan hyödyntämiseen” (POPS, 2014). Myös kirjastojen sijainnilla on merkitystä. Omassa koulukirjastossa tai koulun läheisyydessä sijaitsevassa kunnallisessa kirjastossa on varmasti helpompi piipahtaa koulupäivän jälkeenkkin lainaamassa luettavaa.

Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että nuorten lukutaitoa ja lukuharrastusta koskevassa tutkimuksessa riittää tarkasteltavaa jatkossakin. Iso kysymys on, minkälainen voisi olla ulkoisen ja sisäisen motivaation suhde kannustettaessa lapsia ja nuoria lukuharrastuksen pariin. Voivatko eri motivoimisen keinot täydentää toisiaan? Niidenhän ei tarvitse sulkea toisiaan pois, vaan esimerkiksi oppilaiden mainitsemat palkitsemiseen ja pakottamiseen liittyvät kannustamiskeinot voisivat parhaimmillaan olla tukemassa nuorten sisäisen motivaation kehittymistä.

Heikkilä-Halttunen arvioi, että lukutaidon sujuvoittamiseksi tarvitaan 12 000–20 000 luettua sivua, mikä tarkoittaa keskimäärin 150:tä kirjaa (Heikkilä-Halttunen, 2015, 174). Käytännössä lukutaitoa edistävän lukuharrastuksen synnyttämiseksi tarvittaneen myös paljon rutiineja ja toistoa. Lukutaitoa ja lukemista koskevassa keskustelussa on noussut esille, että osa oppilaista ei ole tottunut työskentelemään pitkäjänteisesti ja lukemaan pitkiä tekstejä (Grünthal ym., 2019, 164), joten tähänkin on syytä kiinnittää jatkossa enemmän huomiota.

Osa nuorten ehdotuksista siis myötäilee asiantuntijoiden havaintoja onnistuneista motivointikeinoista. Toisaalta osa niistä on ristiriitaisia: nuoret toivovat lomakkeita ja testaamista kirjojen luvusta, mutta tutkijoiden mukaan ne ovat paras keino tappaan lukemisen ilo. Lukemaan innostamisessa ei kannattaisi kuitenkaan kategorisesti tyrmätä joitakin keinoja, vaan miettiä, kuinka niitä voisi soveltaa käytäntöön. Esimerkiksi lukemista varmentavan testin voi suunnitella oppilaslähtöisesti siten, että opettajan sijasta oppilaat laativat toisilleen tehtäviä ja kysymyksiä luetusta kirjasta. Riippumatta siitä, ruokkiiko lukuharrastusta ulkoinen vai sisäinen motivaatio, on joka tapauksessa tärkeää järjestää aikaa lukemiselle – sekä kotona että koulussa.

Minna Sämskilähti on suomen kielen didaktiikan yliopistonlehtori Oulun yliopistossa.

Maija Saviniemi on suomen kielen yliopistonlehtori Oulun yliopistossa.

Elina Palola on tutkija Oulun yliopistossa, minkä lisäksi hän työskentelee äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana Tyrnävän kunnassa.

Lähteet

5 faktaa lasten ja nuorten lukemisesta. Lukukeskus. <https://lukukeskus.fi/5-faktaa-lukemisesta/#fakta-1> (<https://lukukeskus.fi/5-faktaa-lukemisesta/#fakta-1>)

Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. (2019). Sytytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.

Grünthal, S. & Hiidenmaa, P. & Routarinne, S. & Satokangas, H. & Tainio, L. (2019). Alakoulun kirjallisuuskasvatusta kartoittamassa: Lukuklaanin opettajakyselyn tuloksia. – Rautiainen Matti & Mirja Tarnanen (toim.), Tutkimuksesta luokkahuoneisiin. Ainedidaktisia tutkimuksia 15, 225–242. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/298542> (<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/298542>)

Harjunen, E. & Rautopuro, J. (2015). Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014: keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 2015: 8. <https://karvi.fi/publication/kielenkayton-ajattelua-ja-ajattelun-kielentamista/> (<https://karvi.fi/publication/kielenkayton-ajattelua-ja-ajattelun-kielentamista/>)

Heikkilä-Halttunen, P. (2015). Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Jyväskylä: Atena.

Kauppinen, M. (2010). LUKEMISEN LINJAUKSET. Lukutaito ja sen opetus perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmissa. Jyväskylä Studies in Humanities 141. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4011-9> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4011-9>)

Leino, K. & Ahonen, A. K. & Hienonen, N. & Hiltunen, J. & Lintuvuori, M. & Lähteinen, S. ... Vettenranta, J. (2019). Pisa 18 ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 40. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161922> (<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161922>)

Linnakylä, P. & Malin, A. (2007). Miten tukea heikkoja lukijoita? Lukuharrastuksen sitoutuminen lukutaidon vahvistajana. – *Kasvatus*, 38(4), 304–315.

Paakkari, A. (2020). Entangled Devices. An ethnographic study of students, mobile phones and capitalism. *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia*, numero 70. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/310928/Entangle.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/310928/Entangle.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

POPS (2014) = Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Helsinki: Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf)

Sääskilahti M. & Saviniemi M. (2019). Miten äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta käsitellään yleisönosastokirjoituksissa? – Rautiainen Matti & Mirja Tarnanen (toim.), *Tutkimuksesta luokkahuoneisiin. Ainedidaktisia tutkimuksia* 15, 225–242. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/298542> (<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/298542>)

Artikkeliin viittaaminen

Sääskilahti, M., Saviniemi, M. & Palola, E. (2020). Yhdeksäsluokkalaisten keinot lukutaidon kehittämiseksi. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2020/yhdeksasluokkalaisten-keinot-lukutaidon-kehittamiseksi> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2020/yhdeksasluokkalaisten-keinot-lukutaidon-kehittamiseksi>)